

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Іщук Валентини Володимирівни
**«ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
КЕРІВНИКА СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»,**

що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта» 01 – Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи. Проблематика фахового управління та забезпечення науково-методичної підтримки усіх учасників освітнього процесу у спеціальних закладах освіти (СЗО) напряму залежить від змісту професійної діяльності керівника. Специфіка готовності керівника до управлінської діяльності у СЗО набуває особливого значення у контексті гаранта забезпечення якості освітньо-реабілітаційного процесу, вчасних і ефективних послуг, з іншого, менеджерської розробки стратегічних й впровадження тактичних кроків організаційно-ресурсного, технологічного (традиційного й дистанційного) забезпечення. Аналіз проблеми формування професійної компетентності керівника СЗО виявив складність, багатоаспектність та взаємозалежність управлінських проблем в умовах постійних змін, конкуренції, викликів нової соціально-економічної реальності, які потребують нових ідей і підходів і розвивають перспективи пошуку оптимальних інновацій управлінської діяльності. Головне завдання – просування інноваційного процесу, прогнозування можливих перешкод, визначення шляхів їхнього подолання. виникає необхідність обґрунтування організаційно-методичного забезпечення формування професійної компетентності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти, що спирається на сучасні підходи компетентнісного та особистісно-орієнтованого навчання і враховує освітні новації Концепції Нової української школи. Відтак, недостатня розробленість проблеми дає підставу стверджувати, що дисертаційне дослідження Валентини Іщук, присвячене формуванню професійної компетентності керівника СЗО, є своєчасним, вкрай злободенним, виконане у руслі новітніх теоретико-методологічних підходів, з урахуванням сучасних умов функціонування СЗО, має теоретичну значущість і вагоме практичне значення для спеціальної педагогіки і освіти України.

Зв'язок дослідження з планами, програмами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідної роботи відділу *освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку* Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Теоретичні і методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами», комплексних тем відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку» (ДР № 0121U108669); «Удосконалення змісту базової середньої освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах НУШ» (ДР № 0124U000492). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка (протокол 9 від 30.11.2020 р.).

Науковий апарат чітко сформульований у кваліфікаційній роботі. Мета, завдання відповідають обраному напрямку дослідження, отримані результати мають наукову новизну та сприяють досягненню мети, конкретних завдань. Вдало підібрано комплекс взаємодоповнюючих теоретичних, емпіричних, статистичних методів дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження наукові положення, розроблені особисто здобувачкою, що визначають ступінь і характер новизни рецензованого дослідження, полягають у наступному:

- вперше запропоновано *розгляд професійної компетентності* керівника СЗО в контексті інноваційної управлінської діяльності, як гаранта забезпечення якості, неперервності освітнього процесу учнів з ООП у сучасних, сповнених викликами, умовах;

- розроблено *структурно-функціональну модель* професійної компетентності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти, яку вибудовано з урахуванням наукових принципів, підходів, організаційно-педагогічних умов освітнього процесу СЗО;

- визначено *компоненти* професійної компетентності керівника (аксіологічний, гносеологічний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний), *рівні* сформованості компонентів професійної компетентності: інтуїтивний (низький), репродуктивний (середній) та творчий (високий), опанування яких забезпечує успішність, активність в управлінні освітнім процесом СЗО, мотиваційну підготовленість та ін.;

- інноваційно наповнено авторську *методику формування професійної компетентності* керівника спеціального закладу загальної середньої освіти з урахуванням компонентів, рівнів, критеріїв, показників;

- визначено *організаційно-педагогічні умови* забезпечують формування всіх компонентів професійної компетентності та необхідних умінь управлінської діяльності керівника СЗЗСО;

- поглиблено та уточнено низку понять «управлінські компетентності», «*професійна компетентність*» з огляду на сучасні педагогічні підходи; діагностичний інструментарій сформованості професійної компетентності керівника СЗЗСО;

- подальшого розвитку набули компетентнісний підхід, принципи спеціальної педагогіки щодо забезпечення ефективної діяльності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у:

- розробленні та апробуванні авторської методики формування професійної компетентності керівника СЗЗСО;

- розробленні діагностичного інструментарію для використання в якості критеріїв оцінки сформованості професійної компетентності керівника СЗЗСО;

- можливості використання методики формування професійної компетентності керівників СЗЗСО для подальшої їхньої діяльності не лише в спеціальних навчальних закладах, а й закладах з інклюзивним навчанням, як підґрунтя для створення освітніх програм, курсів підвищення кваліфікації.

Результати дослідження можуть бути використані для оновлення навчальних програм із підготовки (перепідготовки) керівників за спеціальністю «Спеціальна освіта» у ЗВО, наукових установ, ІППО, а також стати основою для подальших наукових розвідок в галузі управління СЗЗСО.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Наукові положення дисертації достатньо обґрунтовані та відображені у вступі, трьох розділах, висновках до розділів та загальних висновках, 8 додатках. Найбільш

суттєві результати, здобуті Валентиною Іщук, вдало обґрунтовані, а також відповідають меті та завданням дисертаційного дослідження. Зміст основних положень роботи представлено досить чітко, змістовно з визначеними підрозділами і розділами. Наявний ступінь вірогідності здобутих результатів забезпечується достатньою апробаційною базою дослідження різних закладів освіти у п'яти областях.

Апробовані і впроваджені результати дисертаційної роботи висвітлено у необхідній кількості наукових публікацій 12, з них: 1 розділ колективної монографії; 5 одноосібних статей (3 - у фахових виданнях України (у тому числі ті, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Index Copernicus та ін.); 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота має класичну структуру, складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (234 найменувань, 40 - іноземною), 8 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінок, основний текст викладено на 173 сторінках. У тексті міститься 6 таблиць та 20 рисунків. –Детальний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи уможливив виокремлення позитивних аспектів наукового дослідження, що є значним внеском у сучасну педагогічну науку.

Аналіз науково-педагогічної літератури з багатофакторної проблеми управління та професійної діяльності директора дав змогу визначити теоретичні підходи до формування професійної компетентності та її компонентів у керівників спеціального закладу загальної середньої освіти (СЗЗСО), визначити поняття «компетентність», «компетенція», «управлінські компетентності» та «професійна компетентність», «професійна компетентність», «формування професійної компетентності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти» у контексті взаємодії усіх учасників освітнього процесу, охарактеризувати ключові змістові характеристики сучасних термінів. Авторкою досліджено управлінські компетентності, які є одними з найважливіших і найнеобхідніших для сучасних керівників, чітко окреслюють стратегію розвитку установи на основі компетентнісно-орієнтованого підходу, що розглядається як орієнтована на освітнє середовище діяльність і реалізується у напрямі забезпечення та підвищення управлінської грамотності. В контексті сучасності з'ясовано

сучасний стан реалізації діяльності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти, нормативно-правових документів, які регламентують таку діяльність, доречно визначено провідну роль власне ЗО, які є головним інститутом реалізації професійної діяльності. Справедливо вказано на перелік недоліків в освітньому процесі, які негативно позначаються на ефективності професійної діяльності керівника. Водночас, вказано на шляхи подолання негараздів та уможливлення вироблення цілісних й переконливих уявлень про організаційно-методичне забезпечення підготовки керівника спеціального закладу загальної середньої освіти як про процес і результат спеціально організованого навчання зі змістом, формами, методами, навчально-методичним забезпеченням процесу підготовки.

У другому розділі дослідження представлено авторську структурно-функціональну модель професійної компетентності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти, яка розкриває специфіку організаційно-педагогічних умов, етапи реалізації, наукові принципи, підходи; здійснено констатувальний етап експерименту, під час якого досліджено стан сформованості професійної компетентності 80 керівників СЗО, охарактеризовано компоненти (аксіологічний, гносеологічний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний), критерії і показники, рівні сформованості: інтуїтивний (низький), репродуктивний (середній) та творчий (високий).

У третьому розділі з урахуванням стану констатувального експерименту розроблено авторську методику формування професійної компетентності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти. Результати формувального етапу експерименту засвідчили позитиви впровадження методики на основі чотирьох етапів, спрямованих формування компонентів професійної компетентності, кожен з яких враховував індивідуальні, колективні види роботи. (лекційні, практично-дослідні, проєктні, семінарські, тренінгові заняття). У процесі формувального експерименту виявлено сформованість у 20 директорів СЗО вищих рівнів професійної компетентності у репродуктивному і творчому, зроблено висновок про доцільність застосування авторської методики формування професійної компетентності директора СЗО, що сприяє вирішенню поставлених завдань.

Відмічаємо закономірну логічність і послідовність викладеного експериментального матеріалу, що свідчить про ґрунтовне розкриття теми дослідження. Наукові висновки і рекомендації комплексної

експериментальної роботи базуються на різнобічному аналізі одержаних експериментальних результатів.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження, що підтверджується довідкою.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації. Результати наукового дослідження Валентини Іщук дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для теорії управління спеціальної освіти, але поруч з цим, вважаємо за необхідне висловити певні побажання, що виникли у процесі рецензування дисертації:

1. Проблема формування професійної компетентності керівників ЗСО безперечно є особливо актуальною, адже в умовах реформування, воєнного стану в Україні такі фахівці взяли на себе непосильний тягар дотримання якості освітньо-реабілітаційних послуг здобувачів з ООП, з іншого, є менеджерами розробки стратегічних й впровадження тактичних кроків організаційно-ресурсного, технологічного (традиційного й дистанційного), безпекового забезпечення. На наш погляд, варто було б повніше розкрити таку унікальну специфіку управлінської діяльності при визначенні організаційно-педагогічних умов зокрема під час розроблення авторської методики формування професійної компетентності керівника.

2. Нині триває інтенсивний пошук підходів до класифікації та добору ключових компетентностей на рівні міжнародних організацій. Значний внесок у розробці сутності та змісту таких компетентностей здійснено на рівні міжнародних інституцій. Зокрема, Організацією економічного співробітництва і розвитку, у яку входять 12 країн-членів, започатковано міжнародний проект «Визначення та добір ключових компетентностей», - «DeSeCo» («Definition and Selection of Competencies»), визначено перелік ключових компетентностей в економічному і освітянському секторах. Комунікативна компетентність (КК), на думку країн-учасниць, є ключовою складовою професійної компетентності і належить до ефективних способів роботи керівників ЗО з суб'єктами реабілітаційно-освітнього процесу. Доречно було б КК виділити окремо серед компонентів структурної моделі.

3. Контекст компетентнісного розвитку професіоналізму особистості керівника справедливо представлений вітчизняними і зарубіжними вченими.

Водночас, важливим має бути осучаснення професійних стандартів керівників закладів освіти, на що вказують нормативно-правові документи нашої держави, зокрема, Закон України про Національну рамку кваліфікацій (2011), Закон України «Про освіту» (2017), Наказ МОН від 13.12.2018 № 1392 «Про затвердження Типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа», професійний стандарт керівника СЗСО, 2021. Вважаємо за *доцільне* висловити побажання *розробити* практичні рекомендації Центру інноваційної освіти для керівників освіти (2022) за підтримки програми «Разом з Європою» напрацюваннями дисертаційного дослідження в питанні «професійна компетентність керівника СЗСО».

4. У дослідженні експериментальна база охопила 120 осіб у різних географічно і рівнево ЗО, які зазначено у кількості 16 одиниць, а довідок про впровадження – лише 6. Варто було б це підтвердити документально (де-юре), адже проведена велика експериментально-дослідна робота (де-факто), обчислена статистично значимими кореляціями.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Іщук В.В. «Формування професійної компетентності керівника спеціального закладу загальної середньої освіти» є завершеним, самостійним науково-дослідним дослідженням, спрямованим на вирішення науково-практичної проблеми якісного управління СЗСО. У кваліфікаційній роботі здобувачка не лише узагальнила, систематизувала, порівняла результати вітчизняних і зарубіжних досліджень, а й комплексно експериментально здійснила апробацію нових змістових рішень щодо формування професійної компетентності керівників відповідних СЗО. Порухень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях не виявлено, що підтверджено відповідною довідкою.

Таким чином, в результаті проведеного комплексного експериментального дослідження отримано теоретично і практично значущі результати, які містять наукову новизну і є суттєвим внеском у педагогічну науку і практику спеціальної педагогіки. Рецензована кваліфікаційна робота за обсягом, актуальністю, рівнем наукової новизни та практичної значущості відповідає вимогам щодо оформлення такого виду кваліфікаційних робіт спеціальності 016 спеціальна освіта, «Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії», затвердженого Наказом МОН України №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 року, із змінами – Наказ МОН України № 759 від 31.05.2019 року, Постановою КМ

України № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» від 12.01.2022 року, із змінами – Постанова КМ України № 341 від 21.03.2022 року, а її авторка – Ішук Валентина Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня – доктора філософії в галузі знань 01 Педагогіка/Освіта зі спеціальності 016 – Спеціальна освіта.

Рецензент -

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу української жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАНН України

Світлана Кульбіда

